

MĂRTURII DOCUMENTARE DESPRE SECULARIZAREA AVERILOR MĂNASTIREȘTI (1863)

MARIA VOICU și IOSIF NAGHIU

Mănăstirile „închinatе”, cunoscute sub această denumire în literatura de specialitate, au constituit una din problemele spinoase ale secolului al XIX-lea — secularizarea averilor acestora impunindu-se cu atât mai mult cu cit „deși zise străine, aceste mănăstiri sînt tot așa de indigene ca și celealte ele fiind fundate și dotate de moldo-munteni”¹, de-a lungul veacurilor în scopuri umanitare.

Cu timpul, aceste așezăminte publice de binefacere n-au mai răspuns scopului pentru care au fost create, deoarece, călugări greci, prin intermediul așa ziselor „închinări” și-au aragat în mod abuziv dreptul de a exploata în folosul lor o imensă avere națională formată din terenuri agricole, pășuni, păduri, ape, cedate în mod condiționat de diversi donatori².

Astfel, numai din întreaga suprafață productivă a Moldovei cele 36 de mănăstiri încinstate dețineau între anii 1840—1850 o întindere de 345 536 fâlcii³ și dispuneau de 221 sate și părți de sate⁴, informații furnizate și de minuțioasa lucrare „Notins Statistiques sur la Moldavie” — 1849, aparținând ilustrului economist Nicolae Suțu.

Deși figurau în bugetul țării Moldovei cu suma anuală de 450 000 lei, totuși ele nu și-au putut plăti această contribuție decît spre 1850 și atunci cu mari întreruperi și numeroase amînări, motiv pentru care încă la 1837, memoriu de reforme al lui Leonte Radu propunea „secularizarea averilor mănăstirilor încinstate, ajunse în stare de decadенă, în schimbul unei sume anuale pentru locurile sfinte”⁵.

Preocupat de rezolvarea acestei probleme, Mihail Sturdza propunea în cuprinsul binecunoscutului proiect privind organizarea Principatelor Române, elaborat între anii 1834—1849 ca „administrația mănăstirilor încinstate să fie asimilată celorlalte mănăstiri, urmînd ca o parte din veniturile lor să fie cedată statului”⁶.

Revoluția burghezo-democratică de la 1848 din Țările Române a inclus, printre problemele majore a căror rezolvare se cerea a fi imediată, și „emanciparea mănăstirilor încinstate fără însă a se preciza calea ce trebuia de urmat. Studiind cu temeinicie geneza

¹ Vasile Maciu, *Un proiect din 1857 al lui Mihail Sturdza pentru organizarea Principatelor Române*, în Studii. Revista de Istorie, 1/1966, p. 73.

² G. Zane, *Nicolae Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, Buc. 1975, p. 225.

³ D. Ciurea, *Civilizația în Moldova în perioada 1834—1849*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași, XIII, 1976.

⁴ Victor Slăvescu, *Viața și opera economistului Nicolae Suțu (1798—1871)*, Buc. 1941, p. 119.

⁵ D. Ciurea, *op. cit.*

⁶ Vasile Maciu, *op. cit.*, p. 74.

precum și înstrăinarea pe parcurs, în folosul călugărilor greci, a averilor și veniturilor acestor mănăstiri, Nicolae Bălcescu avea să propună în impunătoarea lucrare de sinteză — *QUESTION ÉCONOMIQUE DES PRINCIPAUTES DANUBIENNES* —, Paris, 1850, o „restituie în integrum a drepturilor țării asupra proprietăților mănăstirești...”⁷.

Această poziție fermă, progresistă și curajoasă pentru epoca respectivă avea să anticipateze și să deschidă calea rezolvării definitive a acestei probleme în anii următori constituirii statului național român de către primul domnitor al României, Alexandru Ioan Cuza.

În primii ani după Unire, mănăstirile închinatice trebuiau să depună în visteria statului un sfert din veniturile lor anuale, dar, amînând tot mereu să se achite de această obligație au ajuns în situația de a datora statului român sume importante de bani. Astfel numai în Moldova, mănăstirile închinatice datorau la începutul lui aprilie 1859 suma de 1 466 520 lei, 8 reprezentând perioada cuprinsă între 1856—1859 în potida faptului că veniturile acestora se ridicau, numai din arendare, la sume importante.

De fapt, problema arendării moșiilor mănăstirești închinatice a generat numeroase nemulțumiri și neînțelegeri, din cauză că egumenii greci, pentru a plăti tot mai puțin din sumele pe care le datorau statului român încheiau contracte de arendă nereale, la prețuri pe care arendășii nu le plăteau în realitate⁸. Acest fapt a constituit motivul pentru care s-a adoptat hotărârea ca „arendările să se facă pe viitor numai sub supravegherea autorităților locale”⁹.

Starea de spirit premergătoare promulgării legii secularizării averilor mănăstirești din 13—25 decembrie 1863, dar mai ales șocul pe care aceasta l-a provocat în lumea călugărilor greci, dormici cu orice chip de a menține și pe mai departe stăpînirea abuzivă (contrară tratatelor încheiate) asupra mănăstirilor, se conturează cu claritate dintr-un document — manuscris aflat în colecțiile Arhivei Statului din Iași¹⁰.

Cele 15 file ale manuscrisului, purtind numărul de inventar 1731, conțin mărturii istorice remarcabile care se constituie, de fapt, în amintirile cîntăreșului bisericesc Gh. Drob, adunate în cursul anilor în care a slujit arhimandritului grec Nylos, egumen al mănăstirii închinatice de la Florești, județul Tutova. Documentul mai cuprinde o serie de observații, deosebit de prețioase, adunate de autor în perioada în care a servit vechilului grec Ioachim Scarlatide, la moșia Lază din jînul Văsluiului, proprietate a mănăstirii Florești.

Oglindind atitudinea ostilă a călugărilor greci față de măsurile legitime adoptate de statul român în vederea recuperării bunurilor mănăstirilor închinatice (bunuri care se cuveneau de drept și de fapt statului român, așa cum stipulează prevederile tratatelor încheiate)¹¹ — manuscrisul constituie o veridică frescă a atmosferei care a premers acțului secularizării, ce a constituit una din măsurile progresiste, contribuind la dezvoltarea în sens modern a societății românești la mijlocul veacului trecut.

Avînd în vedere aceste cîteva considerente, socotim necesară reproducerea în întregime a documentului citat ce are un pronunțat caracter autobiografic, însotită de unele concluzii ce se degajă în mod firesc din studierea mai amănunțită a documentului :

„Eu subsemnatul Gheorghe Gh. Drob, astăzi 8 april 1908, am etatea de 62 ani, fiind născut în Iași la aceeași zi și lună anului 1846 ;

După ce am studiat 4 clasă primare, am trecut în Seminarul Socola (Iași) unde la anul 1857, cu începerea anului școlar, m-a primit în clasa a II — extern; așa am studiat și clasa a III-a în 1858—1859.

Cu începerean anului școlar 1859 n-am mai urmat Seminarul deoarece în acel an, după o reacordă a elevilor din clasele superioare contra profesorilor, mulți din elevi au părăsit Seminarul. Pe atunci, un egumen grec de la mănăstirea Florești, județul Tutova, căuta doi băieți deprinși la cîntările bisericesti. Propunerea aceasta a săcuto protopsaltului de atunci al Mitropoliei din Iași, Dimitrie Suceveanu care în mitropolie avea școală unde învăța mulți băieți cîntările bisericesti. Acolo învăța și un băieț de o etate cu mine a prentru de la biserică „Zina Crucii“ de pe Podul Lung din Iași.

⁷ G. Zane, *op. cit.*, p. 53.

⁸ D. Ciurea, *op. cit.*

⁹ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Buc. 1966, p. 146.

¹⁰ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 146.

¹¹ Arhivele Statului Iași, inv. 1731.

¹² *Quelques mots sur la sécularisation des Biens Conventuels en Roumanie par un député roumain*, Paris, 1864, (Muzeul Unirii Iași, inv. 1334).

Prin luna august 1859, acel băiet mi-a spus că i-a propus protopsaltul mitropoliei că pe el voiește a-l recomanda la egumenul grec de la Florești. Acel băiet îmi propune mie că dacă voi ești să ne ducești amîndoi la Florești. Eu cu bucurie am spus părinților mei. Am mers noi băieții și cu părinții noștri la locuința protopsaltului care era în curtea bisericii Sfântului Neculai domnesc (Iași), și, din prima vedere ne-a și dat recomandare către acel egumen care se numea Nil arhimandritul și care tocmai în acel timp era venit în Iași. Deri cu recomandarea dată de protopsaltul mitropoliei într-o zi din luna august 1859, pe după amiază, ne-am prezentat noi băieții amîndoi care pe atunci aveam etate între 13—14 ani. Cam tot atâtă și celălalt băiet. Nil arhimandritul cind ne-a văzut, ne-a întrebăt ce căutăm, și-am dat pe dată recomandarea scrisă, a ceteit-o și cu ton blind ne-a zis Bine! și zîmbind apoi: „Ia cîntă-mi — „Sfinte Dumnezeule“ — !. Noi pe dată am și început și după ce am isprăvit cîntarea, ne-a netezit cu mâna pe cap și cu blîndețe ne-a zis: „Am să vă eu la mănăstirea Florești și acolo aveți să fiți copii la strană și la psaltu mănăstirei am să vă învăț bine cîntările bisericesti și apoi să deveniți oameni cum se cade. Si de-te și ascultători aveți să fiți norociți. Pe dată, a chemat pe un grec în haine civile, bine înteleș, vatav de ogradă, l-a trimis și a adus un croitor în timp care acel grec vatav ne-a luat în odaea sa. Iată că aduce croitoriu și ne e măsură de haine lungi (anteriu, giubea sau rasa, scurteică și pantaloni). Vine și arhimandritul jos în odaia unde eram noi, se tomcete și dă banii să cumpere materie pentru a se apucă de lucru în condiție ca în trei, patru zile cît el, Nil, mai stă în Iași, să fie gata hainele și apoi să ne transportă la Florești. În anumită zi ne-a pus ca să ne prezentăm și, ducindu-ne pe la casele părinților noștri, aceștia s-au bucurat. În ziua hotărîță, de dimineață, noi băieții amîndoi, cu cîte ceva schimburi și cărțile de școală, ne-am prezentat la locuința egumenului care era în niște case cu două etaje pe strada Podul Vechi din Iași. Acolo în curte am văzut o căruță de tară cu doi cai și un om. Omul cind ne-a văzut ne-a zis: Se vede că pe voi am să vă duc la Florești. Noi i-am răspuns că da.

Ne-am dus sus la egumen, i-am sărutat mâna, ne-a pus în brață hainele și ne-a zis: „Acum plecați cu căruța ce este venită jos în curte, pentru voi“!. Astfel am plecat, am ajuns sara la moșia Laza, tot a mănăstirii Florești, am mas noaptea acolo și a doua zi pe la amiază ne-am pomenit la mănăstirea Florești. Acolo cîțiva călugări greci, doi băieți de români, doi paraciseri români, doi psalți români și alții din mănăstire ne-au ieșit înainte, la căruță, arătând fiecare către noi bunăvoieță și blîndeță, apoi ne-am dus în odaia lor. Acolo ne-an arătat că locuința noastră este împreună cu ei. Ne-au dat mîncare la anumită trapeză și de a doua zi dimineață ne sculau înainte de toaca întîia și cu eclesiarii, ajutam pînă ce se începea slujba biserică care se făcea într-un mic paraclis (aza ca o odaie mare, în rînd cu odaile psaltilor), deoarece mănăstirea mare era în lucru odată cu o clopotniță înaltă foarte și mariile palatului egumenesti, toate numai din cărămidă, negată. Slujba noastră era în timpul serviciului bisericesc la biserică din strana mică. Citeam psaltimea, ceaslov, tineam ison psaltului și carte de cîntare. După ieșirea din biserică, ca două ceasuri ne da lecții de cîntări psaltu străinu, apoi aveam ciasuri de plimbare pînă venea iarăși slujba biserică. A durat aşa pînă în primăvara anului 1861, cind, într-o dimineață, vechilul general, Ioachim Scarlatidi, care avea sub propria sa administrare moșia Laza și care venea adeseori la Florești, mă cheamă în cancelaria sa, ce avea anumită întru una din odăi și mă pună să-i scriu ceva după cum îmi dicta. El vede scrisoarea și zice: Bravo băiețe! de acum te eu la moșia la Laza. Zis și facut căci Nil arhimandritul răsta la Florești și cind venea, dacă sta cel mult o săptămînă, apoi nu mai știam de el cîte două și trei luni, ba și jumătate de an. În lipsa lui, Ioachim Scarlatidi era totul. El mă i-a în trăsură cu tot puținul meu bagaj și mă duce la Laza. Pe atunci Scarlatidi avea conturile tuturor moșilor ce aparțineau de mănăstirea Florești. Avea grămătic, cum se spunea atunci, pe unul Neculai Calmuțchi. Cu acesta zi și noapte eram în cancelaria moșiei, la scris pînă cind mă și îmbolnăvise de ochi. Dar m-a curățit pe dată cu apă de trandafir făcută de călugări greci la mănăstirea Florești. Si aşa am scris în cancelaria moșiei pînă în primăvara lui 1862, cind Ioachim Scarlatidi, dîndu-și conturile către Nil arhimandritul să-i retrăs din serviciu ducindu-se în Grecia. Lumea vorbea, în urma sa că acest grec s-a umplut de bani. Așa a și fost. Acest Ioachim, în ziua plecării, cu cuvinte măgulitoare mi-a zis astfel: „Tu să rămîni la Nil, în locul lui Gheorghe Popovici pe care-l trece administrator la moșia Toporești, tot a mănăstirii Florești. Ai să te duci cu el la drum în orice parte a pleca, unde ai să stai pînă la toamnă (1862) cind eu am să vin din Grecia la moșia Berzunțu din județul Bacău pentru care sună în vorbă cu egumenul de la Trei Ierarhi (de care aparține), și pe care o iau în posesie pe mai mulți ani. Apoi ai să fiu cu mine să te norocesc însurindu-te și dîndu-ți avere. Dacă mă-i asculta să faci aşa, are să fie norocul tău. Eu am bani cu ce îmbogăți și pe alții ca tine dacă-i fi ascultător. Eu am să-i scriu ziua cind să văd la Iași (după ce voi veni din Grecia) dar tu să nu spui nimic din acestea lui Nil și nici către nimeni altul. I-am sărutat mâna. El mi-a dat un galben

într-o pungulită. *Și cu trăsura, cu el, am venit din Laza la Florești unde era arhimandritul Nil, care, primindu-mă în locul celuilalt de pină atunci, Gheorghe Popovici; nu după multe zile Nil îmi spuse să-i pregătesc gemanandul de drum, pentru București. Aceasta era cam cu vreo zece zile înaintea Sf. Gheorghe din anul 1862. Am pregătit totul de plecare. Mă luat în dimineața acelei zile pe mine la bașca banilor (aşa se numea acolo la Florești); care bașcă era înfundată într-o sală strâmtă, perete în perete cu paraclisul. Avea ușă groasă de fier și o cheie ce căntărea o ocă. El, Nil, cu cheia în mână, deschise ușa. Trecem amândoi în-lăuntru. Deschise casetele care erau în număr de trei, se uită printre ţigăturile cu bani, punându-pe un port-sac de piele ce avea și încuetoare și a pus în el ţigăuri de bani că abea l puteam fiindă în mână. Înă dă și mie două ţigăuri și-mi spune: „I-a acești bani care sunt lire turcești să ai pentru cheltuielile de drum din care ai să dai bacăsuri la chibai și surugii ai poștelor! Să plătești la casa poștelor, oriunde scoți blanchete, căci pe atunci nu era cale ferată. Și-n fine, ieșim din bașcă, pur banii în gemanandă la trăsura lui din mănăstire și plecam la Bărlad, înapoind trăsura la Florești. Mă trimite la casa poștii să scot blanchet pentru un echipaj cu opt căi și doi surugii, deoarece era plăcerea lui să meargă la drum cu opt căi în sir. Am ajuns pe sara în Focșani, am tras la un egumen grec ce pe atunci era acolo. Am mas noaptea și a două zi tot astfel am adus echipaj de la casa poștelor, plecind spre București. Dar pînă în Ploiești am inserat. Acolo am rămas la un splendid otel, pînă a doua zi, și apoi am plecat spre București unde pe la amiază am sosit, trăgind în găzdui la egumenie de la mănăstirea Mihai Bravu. Am vizitat cu el mănăstirile din jurul Bucureștilor, însă, la mănăstirea Cotroceni, în curtea căreia erau două palate făcute de Ștefan Vodă, (menite de acest domn palate domnești pentru domni și doamne); Nil arhimandritul a pus pe dată să se facă oarecare reparații, la unul din palate care se zicea palatul doamnei. Cîte un luc mare au și început reparații, stricind odaia de telegraf și făcind sufragerie. În salonul Doamnei a pus să se tapizeze din nou făcindu-l salon. După plăcerea sa, Nil, și-n etac, unde mai erau rămăși de mobile domnești, le-a scos puindu-le într-o magazie de sub foisorul domnesc care predomina marea grădină a mănăstirii. Acel etac l-a adus Nil arhimandritul, etac pentru el. Tot în acel timp, a pus la reparație radicală marele palat al lui Ștefan Vodă din centrul Bucureștiului. Toate zecimile de odăi de la etajul al doilea, le-a reparat, tapizîndu-le luxos și mobilindu-le bogat. În acest palat, lîngă etacul pentru Nil, era pregătit și etacul meu. Dar salonul vast era mobilat cum nu mai era altul în București, foarte bogat și jos acoperit cu covorare turcești de mare valoare. Și-toate s-au isprăvit de lucru numai în timp de două luni, mai și iunie 1862. Intr-una din zile-mi zice: Dute jos și spune vizititorului să pui caii la caleață! căci în curtea Ștefan Vodă, avea Nil doi cai la grăjd cumpărați în București imediat ce sositem și al căror preț era 300 galbeni. Cumpărăse o cupea elegantă și o caleașă de mare preț.*

Astfel, vezetul înhamind la caleață, am plecat cu Nil la Cotroceni. *Și ce i s-a părut, n-a stat mult acolo dar mi-a zis astfel: „Eu plec în oraș! tu rămîi și bagă de samă că are să vie Vodă Cuza! Să observi toată mișcarea lui și, diseară, cînd voi veni, să-mi explică totul ce se va petrece!“*

El a și plecat, ceva înainte de amiază. Eu, cu un sufragiu ce era al nostru am mîncat, și, mai plimbîndu-ne prin grădină, cînd prin foisorul de lîngă grădină, deodată, cam pe lîsă ora trei după amiază sosește Cuza Vodă cu o mare suită, civili și militari. Trage trăsuri-le la palatul ce era vis-a-vis de al nostru (egumenesc). Distanța între ele era de cincizeci metri și monastirea în mijloc, între ele. Un aghiotant domnesc, zărindu-mă, îmi face semn cu mîna. Eu plec către el care mă aștepta la scară palatinului iar Cuza Vodă se puse pe canapea în balconul palatinului. Toti ceilalți boieri cu care venise stătean în dreapta și-n stînga, pe scaunele din acel balcon. Aghiotantul mi-a zis: „Aveți voi apă proaspătă să aduci cu ceva dulceață! Uită-te că e Măria sa Vodă și potrivește să aduci pahare cu apă pentru toți!“

I-am zis că aduc îndată. *Și, pregătind o tabla de argint din cele mai mari pe care am pus vreo zece pahare de argint susilate cu aur, asemenea două chisele, tot felul de linguri și seminețe, am luat tablana cu acele tacâmuri și pe sufrageri i-am luat cu două căni de marmură pline cu apă proaspătă. După ce am suit scările palatinului, unde era Măria sa Vodă Cuza cu ai lui, sufragiul mi-a umplut paharele și eu le-am dat cu dulceață, întii la Măria sa. Cînd a luat lingurita în mână a admirat-o și a zis: „Oare cu acest lux se cucine și servit de ele un călugăr și, apoi, mă întrebă, pînă a nu împlină lingurita în dulceață: „Dacă tu ce ești?“ — i-am răspuns că sunt român. „De unde?“ — din Iași. „Ai învățat carte?“ Da. „Atunci, dacă ești român și stii și carte pentru ce ești slugă la călugării greci?“ Aicea nu m-am pricoput ce să-i răspund. Si apoi, după ce a luat dulceață, lînd și paharul cu apă și zice: „Măi băietă, să spui stăpinului tău că unui călugăr nu-i trebuie palate domnești ci, onică chilie în care să se culce jos, pe o rogojînă și sub cap o piatră în loc de perină!“, și*

'epetind, cît am dat dulceața la ceilalți boieri: „Ia așa cuvinte, măi băiete, să-i spui acum, cind te vei duce! : „Să disară palatul acest domnesc“. Eu i-am răspuns că părintele Nil nu-i în palat ci în oraș.“ Dar diseare are să vie?“ Da!, „Atunci, să-i spui, cind o veni căci dacă nu le va deserta odăile palatului de voie, mîne le va deserta de nevoie; și, auzi tu?, Așa să-i spui!“. Eu n-am răspuns alta decit: Bine! Am să-i spun!“

După ce le-am dat dulceața la toti, am trecut în salonul a cărui ușă-mi era în apropiere. Și pe o masă rotundă de sub un mare policandru, am pus tablaua și am făcut semn aghiotantului lui Vodă care era maiorul Pisoșchi pe care l-am întrebat dacă să aduc cafele. Majorul a cerut voie de la Cuza Vodă, iar Cuza Vodă m-a chemat în față sa și mi-a zis: „Măi băiete, cafeaua să o păstrezi pentru stăpinul tău și pentru grecii lui! Noi, români, nu vom cafele grecoșii! Auzi tu? să-i spui și aceasta!“. Eu, am zis, Bine! apoi am trecut în salon, ne-am luat tablaua cu tot ce aveam pe ea și am trecut în celălalt palat — zic al nostru —. Cuza Vodă n-a stat mult, după vrun ceas, au plecat cu toții. Iar tot în acel zi, cam pe la ora cinci sara, au venit, în regejinea carilor, vro patru-cinci ofișeri cavaleri, și, drept către mine, cum stăteam pe scara palatului, s-au adresat cu cuvinte insultătoare, zicind: „Din ordinul Măriei Sale să disărtăți, pînă mîine, acest palat!“, „Căci, la din contra, vom trimite soldați să vi le arunce pe platoul Cotrocenilor!“. Zicind acestea, s-au înturnat de pe platoul pe care au venit. Sara, cam prin amurg, a venit din oraș și Nil arhimandritul; și cum a intrat în odaia sa, eu fiind după el, m-am întrebat că în lipsa lui cine a fost, ce am văzut sau ce am auzit. Eu i-am spus așa: „Lucruri mari am văzut și străjne vorbe a rostit însuși Vodă Cuza către mine, toate în contra cuvicioiei voastre!“ Părintele Nil, deocamdată a zimbit. Dar cind am început a-i istorisi, cu deamărunțul, fața i s-a schimbat și tremurind, mi-a zis: „Cheamă pe sufragiu!“. Acesta, prezentindu-i-se i-a dat poruncă ca dimineața, foarte, să aducă cinci sau șase căruțe pentru încarcarea bagajului; apoi, cerindu-mi un pahar cu apă, — refuzând dulceții, — s-a culcat ofțind, altă vorbă nu mi-a vorbit. Văzindu-l supărăt, m-am retras în etacul meu și m-am culcat. Dimineața foarte, (20 iunie 1862) am încărcat bagajul. Duciindu-ne cu el la palatul Șerban Vodă, le-am pus toate, prin odăile aceluia palat.

Dar, părintele Nil, din acea zi pînă la începutul lunei iulie, cind împreună cu el, cind el singur, vizita toti consulații puterilor străine și la toti bărbății de stat români cerea sfaturi. La cele din urmă l-am văzut schimbat într-o tristețe căci, se vedea pe față sa că nu reușeau intru nimic stăruințele sale; ajungind pînă la aceea ca să-mi spună mie, la acea vîrstă copilarescă ce aveam, într-ună din seri că „Ce gîndește un domitor de-al vostru român, de zdruncină pe unul ca el, cunoscut de toate împăratările?“ Și, „Să știi tu, măi băiete că am putere să-l fac să-si piardă domnia ca niciodată un mic domitor român să-si însușească averile mănăstirilor închinat sfintului munte! Dumnezeu nu-i va ajuta! În dimineața zilei de 10 iulie 1862 îmi dă poruncă să-i gătesc geamandanul de drum.

Iar alte vro patru sau cinci geamandane mari, ce erau într-ună din odăi, le-am adus cu sufragiul, chituindu-le în etacul său. Eu nu știam ce este în ele căci toate erau încuietă. Și, aducind opt căi de poștă, înhămati la o droșcă, tot de poștă, am pus în ea geamandanul de drum al său și un mic geamandan cu lucrurile mele. Încolo, toate lucrurile au rămas în observarea unui călugăr grec, ce-l avea pe lingă el, la palatul Șerban Vodă, încredințându-i acestuia cheia etacului unde se puseseră cele cinci geamandane. Noi am plecat spre Giurgiu, și, de acolo, pe Dunăre cu vaporul am sosit la Galați, ca să venim la Florești, unde de Sfântul Ilie, 20 iulie, era hramul mănăstirii. În Galați, seara, cind am ajuns, am tras la casa unei văduve greacă foșta soție a lui Eparinonda Pena. După masă, Nil arhimandritul s-a culcat într-un etac de la odăile de sus și eu în sofrageria unde mîncasem. Dimineața, cind m-am scutat, mă pomenesc cu un curier de la poștă. M-a întrebat de Nil arhimandritul. I-am spus că nu s-a scutat. Acel curier îmi zice: „Scocă-l dacă ești om de-al lui!, că am să-i dau o depeșă grabnică și să-mi iscălească de primire!“. Eu m-am dus printre sală la ușă etacului unde știam că doarme arhimandritul, bat în ușă, odătă, de două ori. Mi-a răspuns, întrebînd dinlăuntru că cine este. Am zis că sunt eu, băiatul. „Dar ce vrai?“ — Cuvioase părinte, a venit un curier de la poștă, cu o depeșă grabnică. El deschise, crapă puțin ușă, îi dau depeșă, iscălește o chitanță și mi-o înapoiește, eu o dau curierului care a și plecat. Nu trec cinci minute și and bătind în palme; aceasta era semnul de chemare mea. Cind mă prezint în față sa, cu o voce răstătă, zice: „Dute la port și scoate blanchet pentru a merge pe Dunăre la Giurgiu, pentru București! Și vină grănicică înapoi cu o trăsură!“. Am urmat porunca, și așa, am plecat iar spre București. (Nu mă dumiream ce-o fi asta cind știam că venim spre Florești); Și, așa pe Dunăre, cu vaporul la Giurgiu. De la Giurgiu, cu trăsura dr poștă ajungem în București și tragem de-adreptul la locuința palatului Șerban Vodă, unde eram stabiliți. Am luat din trăsură, eu geamandanul lui Nil și el pe-al meu, dar cind să sui scările, mă întîmpină Nil și-mi zice: „Du geamandanele în odaia portarului!“ Repede le-am

dus, apoi, pe o scară lăturălnică, mă susi sus, mergind spre etacul meu ce era alăturaea c.i. saloului.

Ușile saloului erau deschise. Văd postat la ușă un om îmbrăcat în uniformă, ca aprozii de la Tribunale. Dar ceva cu îmbrăcăminte mai bogată și-i zice lui Nil care sedea în față lui: „Nu-i voie părinte să intri, nici în salon și nici nicăieri prin odăi! „Iată că din salo-n, vine repeđă către ușă, în fața lui Nil, un boier și-i zice: „Părinte mai sănăt în altă parte brisoave domnești¹³; eu care eram la spatele lui Nil, mă uitam în salon, cum era ușa deschisă. Și am văzut rânduri de brisoave înșirute cît era de mare saloul. Unii dictau de pe ele și altii scriau la două mese din salon. Eu dău să intru în etacul meu; Aprodul mă oprește cu curiozitate: „Nu-i voie!“

Sar către acel boier, Nil-i-a răspuns acestea: „Cite le-ați găsit în geamandane, sunt bri-scavale moșilor mănăstirești a sfintului munte Athos; cele ale moșilor mănăstirești sunt la Sfântul Sără din Iași!“. Boierul acela, dînd din cap, a rostit cuvintele: „Și acelea, acum se trec pe inventar, dar, vezi, părinte, nu cumva să fie și ascunse! Nil zîmbind i-a răspuns că n-a săut de una ca aceasta că nu le mai găsea guvernul român. „Acum toate sănătățile pe față!“, Boierul a trecut la lucrul său în salon. Nil, văzindu-mă lîngă el îmi zice: „Vezi, și tu, ascunde cera pentru tine!, măcar din sufragerie (cuțite, linguri, furculițe), care toate erau de argint. Da unde era chip?, în toate odăile erau funcționari. În sufragerie și-n toate părtile se făcea inventar de tot ce se găsea.

Nil, văzind că, nici loc de a sta jos, pe vre un spaun nu se putea, mi-a zis: „Dute băiate la vizită și spune-i să puie caii la cupea!“.

Eu plec jos, fără zăbavă și el după mine. Si cînd am zis vizităului să puie caii (doi caii negri în cost de 300 galbeni, cumpărați de Nil, în București, nu demult, precum și o calașă și o cupea foarte elegantă); vizită mi-a răspuns că nici el nici caii nici trăsurile nu mai sunt ale părintelui Nil, ci a guvernului de la care are ordin să le îngrijească. Nil, astfel, cu bastonul în mînă, în mijlocul curții, cum era, a plecat la Otelul Fieschi, zîcindu-mi și mie că-i duc geamandanele acolo, adecă acele de drum, unul al meu și altul al lui — și, de la acel otel am plecat cu trăsura de poșta la Giurgiu. De acolo, pe Dunăre, la Galați de unde am sosit la Florești, cu trei zile înaintea Sfintului Ilie.

Treceră trei zile după Sfântul Ilie, cînd, primesc scrisoare de la Ioachim Scarlatidi că, domnia sa este în Iași, la hotel „Ilie Armeanu“, astăzi „Hotel de Moldavia“. N-am stat deloc pe gînduri. Am spus arhimandritului că eu sunt chemat de părinti la Iași și nu voiesc să mai sta cu el. N-am zis nimic alta decât „Mergi sănătos“, mi-a dat cîțiva galbeni și cîțiva sfanti nemțesci din care umblau în piață pe acelle vremuri. Mi-a procurat o căruță și m-a transportat la Iași, unde, găsind pe Ioachim Scarlatidi m-am bucurat, și, apoi, timp de cîteva zile, cît împreună cu el am stat în Iași, i-am istorisit viața.

S-a cam îngrijit și acest Ioachim Scarlatidi, căci el luase moșia Berzuntru, domeniul mare (astăzi moșia Coroanei), în avendă pe cinci ani de la 23 aprilie 1863 pînă la 23 aprilie 1868, (nu-mi aduc aminte cu cit cîștig anual). Dar, știu că-mi spunea că cîștigurile pe toți anii le-a plătit înainte, arhimandritului de la mănăstirea „Trei Ierarhi“, de care, pe atunci, depindea acea moșie.

Am stat cu el la acea moșie, anul 1863 și 1864, pînă toamna cînd toată piinea era reterată și poposind în coseri, și, într-o bună dimineață ne pomenim că totul este sechestrat pentru cîștigurile acelor doi ani, 1863 și 1864. Și cum Ioachim avea bani, a plătit cîștigurile cerute, a vindut piinea cu toptanu, guvernul a arendat moșia lui Enacachi Morzac, și pe grec, împreună cu doi călugări greci de la mănăstirea Berzuntru i-a scos, înсîndu-i să se duca în ţara lor. La mănăstire s-a pus pe dată îngrijitor, pe cucernicul protooren de la Bacău, numit Isaiia. Și astfel grecii, plecind în patria lor, am venit în Iași, locul meu natal.

Și astfel jîndu-mi viața copilăriei mele la greci, de la 1859 pînă în toamna anului 1864, o descriu și subscru cu un act adevărat, spre amintire, G. Drob, 1908, iulie 15^a.

Provenind din colecția de documente aparținînd episcopului Ioachim Antonovici, fost membru de onoare ale Academiei Române, manuscrisul, scoat în evidență o serie de aspecte care au determinat și au justificat, în ultimă instanță, legîserarca la 13/25 decembrie 1863 a secularizării averilor mănăstirești, de către Alexandru Ioan Cuza.

Se cunosc numeroase exemple, cînd, este neglijată, aproape total, întreținerea locașurilor, care se dărăpănează treptat, uneori ajungînd într-o stare de ruină^b. Un astfel de exemplu ni-l oferă și mănăstirea Florești, unde lucrările de refacere a zidurilor și ale clădirilor înțîrziu, fără termen, în timp ce, reparațiile luxoase și foarte costisitoare, întreprinse de ar-

¹³ Constantin C. Giurescu, op. cit., p. 144.

himandritul Nyl la palatele de la Cotroceni, precum și la palatul Șerban Vodă din „central Bucureștiului” — unde își amenajase reședințele „fără asemănare”, — se terminau numai „în două luni”.

De ce fel de fonduri dispunea arhimandritul Nyl ca să-și poată permite cheltuielile deosebit de costisitoare, ne este lesne de aflat dacă rememorăm împrejurările în care, la mănăstirea Florești, pătrunde în „bașca banilor” din interiorul mănăstirii, și confundând veniturile mănăstirii care, „de drept că și de fapt aparțineau statului român”¹⁴, cu cele personale, susțrage valori bănești deosebit de mari, foarte greu de evaluat într-un timp scurt ca cel al sustragerii.

Față de Alexandru Ioan Cuza, al cărui tel suprem era de a traduce în realitate programul revoluției de la 1848 din Țările Române, față de măsurile pe care acesta, înconjurat de colaboratorii săi de la 1848, le-a întreprins în vederea recuperării averilor mănăstirești, călugării greci au manifestat o atitudine tot mai ostilă. De fapt, actul secularizării averilor mănăstirești „era concluzia firească a unui proces care începuse cu decenii înainte, dar care în timpul lui Cuza se intensificase...”¹⁵.

O caracteristică a atitudinii tot mai ostile pe care au manifestat-o față de actul istoric, remarcabil, al secularizării, o constituie insuși refuzul repetat, din partea călugărilor greci de a prezenta actele de proprietate, sub pretext că nu le au, „deoarece își dădeau seama că din examinarea acestora, se vedea că nu „locurile sfinte” erau proprietarii mănăstirilor închinăte și ale veniturilor acestora; iar, pe de altă parte, se constata că închinarea fusese făcută sau

- clauza unor condiții ce nu fuseseră respectate”¹⁶.

Acceași atitudine rezidă și din numeroasele demersuri și intervenții pe care le-au întreprins pe lîngă consiliu puterilor străine, intervenții rămase, după cum era firesc, fără ecou, deoarece „era vorba doar de o bună parte din pămîntul țării noastre”¹⁷.

Ilustrind cu amănunte semnificative și demone de considerație atmosfera în care s-a petrecut mareul act al secularizării averilor mănăstirești, precum și modul cum a fost primită această măsură progresistă, mărturiile acestui document valoros constituie o veritabilă frescă a istoriei noastre.

DES TEMOIGNAGES DOCUMENTAIRES SUR LA SÉCULARISATION DES MONASTÈRES VOUÉS AUX LIEUX SAINTS (1863)

R é s u m é

Le document qui fait l'objet du présent travail et qui se trouve parmi les collections de documents qui appartiennent aux Archives d'Iassy, met en évidence des aspects qui ont précédé l'un des grands actes historiques qui ont édifié la Roumanie moderne — la sécularisation des Monastères voués aux Lieux Saints de 13/25 Décembre 1863.

Le document illustre aussi l'attitude hostile des monarques grecs devant cette mesure progressiste adopté par l'état roumain pour entrer dans la possession légale de ses droits consenties par les traités.

¹⁴ Nicolae Istrati, *Question des Monastères de Moldavie voués aux Lieux Saints*, Iași, Institutul Albinei, 1860.

¹⁵ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 196.

¹⁶ Nicolae Istrati, *op. cit.*, p. 33.

¹⁷ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 198.